Kalle Hamm & Dzamil Kamanger, *Paperittomien puutarhat: Tuoksupelargonia* (2013), tussi paperille, 30 x 20 cm.

Tommi Kakko

Sienten salattu historia

Terence McKennan psykedeelinen filosofia

Terence McKenna (1946–2000) oli yhdysvaltalainen kirjailija, luennoitsija ja psykedeliaguru. Häntä on kutsuttu 1990-luvun Timothy Learyksi, ja vaikka hän ei puhunut Learyn tavoin luentokiertueillaan kymmenille tuhansille kuulijoille, hänen psykedeelinen filosofiansa on osoittautunut elinvoimaisemmaksi kuin Learyn kliseinen viesti massoille. McKennan nimi nousee usein esiin, kun tarvitaan villiä aikalaisteoriaa mielestä, huumausaineista, evoluutiosta, kielestä, kulttuurista, ajan luonteesta tai ihmiskunnan paikasta kosmoksessa. Kaikki sai alkunsa kohtaamisesta sienen kanssa.

McKennan ura kirjailijana alkoi Amazonin sademetsässä. Hän osallistui veljensä Dennis McKennan kanssa Kolumbiassa tutkimusmatkalle, jonka tarkoituksena oli etsiä ja tutkia alkuperäisväestön keskuudessa käytettyjä tryptamiinipitoisia hallusinogeeneja. Tutkimusmatka suistui raiteiltaan retkikunnan löydettyä leiripaikaltaan huurumadonlakkeja (*Psilocybe cubensis*). Sienet olivat heille ennestään tuttuja pankkiirin uralta kasvien ja sienten tutkimuksen pariin päätyneen R. Gordon Wassonin kirjoituksista, ja he päättivät keskittyä kasvien sijaan niihin[1]. Dennisin kokeilut Wassonin ”taikasieniksi” ristimien psilosybiinisienten kanssa aiheuttivat psykoottisen episodin, ja retkikunnan täytyi keskeyttää matkansa, mutta Terence palasi pian Putumayo-joen varrelle selvittämään, mitä todella tapahtui. Veljekset kirjoittivat matkan innoittamana teoksen *Psilocybin. Magic Mushroom Grower's Guide* (1976), josta tuli underground-hitti psykedeliaharrastajien parissa.

McKennat laativat kasvatusoppaaseen kiehtovan esipuheen, jossa he kanavoivat taikasienen heille välittämää hallusinatorista viestiä. Eräs sienten ominaisuuksista heidän mukaansa oli, että niistä päihtynyt kuulee päässään äänen, jonka kanssa voi käydä valaisevia keskusteluja. Sienten aiheuttamat kuuloharhat oli tunnettu jo pitkään masateekki-intiaanien kulttuurissa. Sieni toi viestinsä McKennojen välityksellä ihmiskunnalle tähtien takaa:

> ”Olen vanha, vanhempi kuin lajinne käyttämä ajattelu, joka sekin on viisikymmentä kertaa vanhempaa kuin historianne. Olen ollut Maassa ikuisuuden, mutta tulin tänne tähdistä. Kotini ei ole yksittäinen planeetta, sillä galaksin kimaltavalla kiekolla on lukuisia itiöilleni elinkelpoisia planeettoja. Näkemänne sieni on vain se osa ruumiistani, joka iloitsee seksuaalisuudesta ja auringonpalvonnasta. Oikea ruumiini on maan alla risteilevä rihmasto. Rihmastot voivat olla hyvin laajoja ja niissä voi olla enemmän yhteyksiä kuin ihmisaivoissa. Ne ovat lähes kuolemattomia. Vain

Muita-kuin-ihmisiä

Ensi silmäyksellä saattaa vaikuttaa siltä, että ihminen olisi ”kesyttänyt” kasvit, mutta yhtä hyvin voi olla, että kasvit houkuttelivat metsästäjä-keräilijän luokseen vastustamattomilla antimillaan ja tekivät hänet riippuvaiseksi itsestään. Samalla ne tekivät ihmisestä yhden tärkeimmän levittäjänsä, joka sitten alkoi kerätä, kokeilla ja jalostaa eri kasvilajeja.

Uusin kasvitutkimus nostaa esiin sellaisia kasvien ominaisuuksia, joita ei ole aiemmin huomattu tai joihin ei ole kiinnitetty huomiota. Kasvit liikkuvat siinä missä muutkin elävät olennot. Ne aistivat maan vetovoiman ja suuntaavat juurten, latvan ja haarojen kasvun osin tämän perusteella. Ne aistivat myös valoa, mikä näkyy suoraan kasvin kasvussa: uudet verson haarat suuntautuvat valoa kohti ja paljastunut juuren kärki kasvaa poispäin valon tulosuunnasta. Kasvit erittävät sekä ilmaan että maahan kemiallisia yhdisteitä ja myös aistivat ja haistavat ne. Ne lähettävät ja vastaanottavat tietoa esimerkiksi kasvia vaurioittavista eliöistä kemiallisten yhdisteiden avulla.

Brittiläinen kasvitieteilijä Matthew Hall peräänkuuluttaa uudenlaista suhtautumista kasveihin niin tieteessä kuin arjessakin[1]. Hänelle kasvit ovat persoonia, *muita-kuin-ihmisiä*, ja radikaalisti toisia, jotka länsimainen ihminen on sulkenut pois älyllisyyden ja sielullisuuden piiristä. Hänen mukaansa kasveja tulisikin arvioida, tutkia ja kohdella niiden omista lähtökodista käsin. Niillä on oma integriteettinsä, ja niiden kohtelu pitäisi sisällyttää myös moraalisen ajatteluumme samalla tavoin kuin keskustelemme eläinten oikeudesta arvokkaaseen elämään.

Kalle Hamm ja Dzamil Kamanger

Viite & Kirjallisuus

1 Matthew Hall, *Plants as Persons. A Philosophical Botany*, SUNY Press, Albany 2011.

”Päihtyneenä sienen kanssa viestiessä ajatus oli ilmiselvä, mutta myöhemmin skeptisyys teoriaa kohtaan kasvoi.”

planeetan äkillinen myrkyttyminen tai sen auringon tuhoutuminen voivat tuhota minut. Käsityksenne todellisuuden luonteesta on vääristynyt, joten en kykene selittämään teille, kuinka kaikki rihmastoni ovat hypervaloyhteydessä halki ajan ja avaruuden. Rihmastot ovat hienoja kuin hämähäkinseitit, mutta yhteisöllinen hypermieleni ja -muistini ovat valtava älyn ja tietoisuuden kehitystä galaksissamme kartoittava arkisto.”[2]

Viesti oli McKennojen mukaan koodattu itiöihin, jotka ovat niin lujatekoisia, että ne kykenivät matkaamaan halki avaruuden ja asuttamaan kohtaamansa planeetat. Niistä kehittyneet sienet kommunikoivat ihmisten kanssa käyttäen psilosybiiniä ja psilosiinia. Sienen tarkoituksena oli luoda symbioottinen suhde älykkäisiin ja itseään liikuntakykyisempiin eliöihin, jotta heidän rotunsa leviäisi mahdollisimman laajalle. Vastalahjaksi he tarjosivat näkyjä avaruudesta, yhteyden kosmiseen älykkäiden olentojen verkostoon sekä suuria suunnitelmia tähtimatkailuun soveltuvista pitkän matkan avaruusaluksista. Vuosien saatossa McKenna huomasi, että hänen teoriansa taikasienten ulkoavaruudellisesta alkuperästä vaikutti sitä todennäköisemmältä mitä vähemmän aikaa sienten aiheuttamasta päihtymyksestä oli kulunut. Päihtyneenä sienen kanssa viestiessä ajatus oli ilmiselvä, mutta seuraavien päivien, viikkojen ja kuukausien aikana skeptisyys teoriaa kohtaan kasvoi.

Sieni evoluution ja kulttuurin katalyyttinä

Myöhemmin urallaan McKenna tuli tunnetuksi teoriastaan, jonka mukaan ruokavaliolla on ollut tärkeä osa ihmisen tietoisuuden kehityksessä. Lempinimellä ”*stoned ape theory*” kulkeva hypoteesi on luultavasti hänen tunnetuin ajatelmansa. McKennan teorialle on vaikea löytää empiiristä todistusaineistoa, eikä hän helpottanut teoriasta kiinnostuneiden työtä tukiessaan yhdysvaltalaispsykologi Julian Jaynesin kirjassaan *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind* (1976) esittämää eklektistä mielenfilosofiaa[3]. Jaynesin teorian mukaan ennen antiikin Kreikan aikakautta tietoisuus oli jakautunut hallitsevaan ja vain hallusinaatioina koettuun hiljaiseen aivopuoliskoon. Molemmat ovat hyvin spekulatiivisia teorioita tietoisuuden synnystä ja kehityksestä. Ne voidaan helposti leimata pseudotieteeksi, mutta viihdearvonsa lisäksi niillä voi olla jotain tarjottavaa tietoisuuden tutkimukselle.

McKennan ajatus, että psilosybiinisienillä on ollut vaikutus ihmisen evoluutioon, saa tukea ainakin yhdestä uskottavasta lähteestä. Ohion yliopistossa vaikuttanut kokeellisen psykiatrian professori Roland Fischer tutkimusryhmineen havaitsi 1960-luvun lopulla, että pieni määrä psilosybiiniä paransi ihmisten näkökykyä[4]. Fischerin kokeet osoittivat, että psilosybiini yllättäen laajensi ihmisen näkökenttää. McKennan tavatessaan psykedeliasta piittaamaton tiedemies vitsaili, että tässä tapauksessa lievästi huumaantuneet ihmiset hahmottavat maailmaa todenmukaisemmin kuin huumeetta jääneet.

Fischerin tulosten ja omien kokemustensa perusteella McKenna hahmotteli kolme eri huumaantumisen tasoa, joilla saattoi olla vaikutusta ihmisen evoluutioon. Lievästi huumaantunut metsästäjä näkee ympäristönsä selkeämmin, ja petoeläimet paremmin havaitseva luontokappale selviytyy todennäköisemmin. Hieman suurempi annos stimuloi keskushermostoa ja voi saada etenkin ihmisen kaltaiset kädelliset seksuaalisen kiihkon valtaan. Stimuloinnin ansiosta sieniä nauttineet tuottavat enemmän jälkeläisiä. Kolmas päihtymyksen taso seuraa suurta annosta, jonka jälkeen metsästäminen ja lisääntyminen eivät tule kuuloonkaan. McKenna väitti kirjassaan *Food of the Gods* (1992) vahvimman päihtymyksen luovan yhteisöllisyyttä:

> ”Kolmannella tasolla koetaan täydellinen shamanistinen ekstaasi. Psilosybiinin aiheuttama päihtymys on hurmio, joka on lähes täysin proosan ulottumattomissa. Se on täydellinen toiseus ja meille yhtä ihmeellinen kuin sieniä popsineille esi-isillemme. Shamanistisen ekstaasin rajoja rikkovat olotilat aiheuttivat varhaisissa heimoissa yhteisöllisyyden korostumista ja orgiastista seksuaalisuutta. Nämä puolestaan aiheuttivat geenistön sekoittumista, korkeampaa syntyvyyttä ja yhteisöllistä vastuuta jälkikasvusta.”[5]

Sienten aiheuttamat orgiat olivat eräs McKennan pakkomielteistä, mutta niiden todenperäisyyttä on mahdotonta varmentaa. Ruokavaliolla on varmasti ollut aina jokin yhteys ihmisen evoluutioon, mutta sienten aiheuttamia konkreettisia muutoksia geeniperimässä on vaikea todentaa. Hallusinogeenien vaikutusta tietoisuuteen suurina annoksina ihmisen esihistoriassa ei myöskään ole helppo todistaa. Myytit menetetystä paratiisista vihjasivat McKennalle ilmastonmuutoksen tuomasta mullistuksesta ja sen jälkeisestä sienten huonosta saatavuudesta, mutta muutamia sieniä kuvaavia artefakteja lukuun ottamatta sienten esihistoriallinen rooli pysyi hämäränä. McKenna tunnusti teoriansa heikkoudet, mutta toivoi samalla laajempaa keskustelua aiheesta.[6]

Sienten vaikutusta ihmiskunnan kulttuurihistoriassa tutkiva voi kääntyä varhaisiin kirjallisiin lähteisiin. McKenna piti *Rigveda*n arvoituksellista somaa mahdollisesti psilosybiinisienenä. Wasson oli vahvasti sitä mieltä, että legendaarinen hallusinogeeni oli tavallinen kärpässieni (*Amanita muscaria*), mutta McKenna ei ollut vakuuttunut[7]. Kärpässienet saattoivat olla tehokkaita näkyjen synnyttäjiä siperialaisten shamaanien uskonnollisissa menoissa, mutta intialaisten hymnien innoittajiksi niistä ei hänen mukaansa ollut jo maantieteellisistä syistä. McKennan omat kokemukset kärpässienistä eivät antaneet ymmärtää sen olevan maailmanhistorian tärkein huumausaine – tuloksena oli vain lievää pahoinvointia ja vatsakramppeja. Myös Wassonin kärpässienikokeilut olivat tuloksettomia, mutta hän väitti silti jääräpäisesti sen olevan somaa. McKenna huomautti, että kirjassaan *Persephone's Quest* (1986) Wasson onnistui ehdottamaan psilosybiinisienten olevan toinen mahdollinen vaihtoehto[8]. Wasson sivuutti ne, McKenna vihjaa, koska hän ei pitänyt taikasienet itselleen omineen hippiliikkeen ajatusmaailmasta.

*Rigveda*n soman lisäksi länsimaisessa kulttuurissa on toinen legendaarinen hallusinogeeni, jota mahdollisesti nautittiin muinaisessa kreikassa Eleusiin mysteerien aikana. Juhlat olivat keväisin ja syksyisin pidettäviä tilaisuuksia, joiden juuret olivat todennäköisesti minolaisessa kulttuurissa ja joissa juhlittiin Demeteria ja Persefonea. Rituaaliin kuului juoma, jonka kirjailija Robert Graves huomautti 60-luvulla muistuttavan nykytieteen tuntemia psykedeelisiä huumausaineita. Graveskin uskoi *Amanita muscaria*n olleen muinaisen maailman tärkein hallusinogeeni. Hänen hypoteesinsa mukaan Eleusiin mysteerien juoma oli kreikkalaisten löytämä vaihtoehto oikukkaalle kärpässienelle. Hänen mukaansa kyseessä oli joka tapauksessa jonkinlainen sieni, ja psilosybiinisienet olivat yksi mahdollinen ehdokas. McKennan mukaan kukaan ei ollut ymmärtänyt antiikin rituaalien ja huumausaineiden välistä yhteyttä ennen Gravesia.

Wasson, kemisti Albert Hofmann ja klassisisti Carl

”Sienten aiheuttamat orgiat olivat eräs McKennan pakkomielteistä, mutta niiden todenperäisyyttä on mahdotonta varmentaa.”

”Tästä olisi pitänyt nousta kohu: kreikkalais-roomalaisen kulttuurin keskiössä oli psykoaktiivinen sakramentti.”

Ruck jatkoivat Gravesin työtä esittämällä oman hypoteesinsa sienten ja kasvien mahdollisesta roolista itsereflektion ja uskonnollisuuden synnyssä kirjassaan *The Road to Eleusis* (1978). Heidän keskeisin tehtävänsä oli selvittää, mitä Eleusiin mysteereihin vihityt nauttivat rituaalin aikana. Kolmikko päätyi teoriaan, jonka mukaan Eleusiin hallusinogeeni oli ergotamiinia sisältävän torajyväsienen saastuttamasta viljasta valmistettua olutta. Teoria oli kemiallisesti vankalla pohjalla, olihan Hofmann noussut maailmanmaineeseen valmistamalla ensimmäisenä LSD:tä ergotamiinista. Hofmann oli myös eristänyt ensimmäisenä taikasienten vaikuttavan aineen psilosybiinin. Teorian ongelma oli kuitenkin ergotamiinin myrkyllisyys. Ergotismina tunnettu myrkytystila voi johtaa väkivaltaisiin kouristuksiin ja kuolioihin. Eleusiin mysteerien osallistuva olisi leikkinyt hengellään, mutta juhlan rituaalit eivät olleet läheskään niin pahamaineisia. Siksi McKenna kallistui tässäkin tapauksessa kannattamaan Gravesin teoriaa torajyvää lempeämmästä psilosybiinisienestä.

Wasson, Hofmann ja Ruck julkaisivat teoksensa odottaen laajaa keskustelua Eleusiin mysteerien psykedeelisestä luonteesta. Keskeistä roolia esittäneen sienen tunnistaminen – oli sitten kyseessä torajyvä vai huurumadonlakki – ei ollut yhtä huima paljastus kuin muinaisten kreikkalaisten hallusinogeenien käyttö uskonnollisissa rituaaleissaan. Vuonna 2010 julkaistusta artikkelista käy ilmi, että Ruck oli edelleen katkera tiedemaailman välinpitämättömyydelle:

> ”Tästä olisi pitänyt nousta kohu: kreikkalais-roomalaisen kulttuurin keskiössä oli psykoaktiivinen sakramentti. [...] Antiikin suurimmat ajattelijat kokivat samankaltaisen ekstaasin, jonka Gordon löysi Mesoamerikasta: Platon, Sokrates, näytelmäkirjailijat, johtavat poliitikot – kahdentuhannen vuoden ajan. Psykedeelinen kokemus loi länsimaisen tietoisuuden ja sen kulttuurin. [...] Julkaisumme olisi pitänyt olla mullistavampi kuin kaiken maailman timlearyjen aivoitukset. Mutta siitä ei tullut lehdistötiedotetta, ei kohua, ei vastaväitteitä, ei kiinnostusta. Teimme yhden valjun haastattelun, jossa teoriaamme ei haastettu lainkaan.”[9]

Ruckin turhautumista on helppo ymmärtää. Lienee jo latteus todeta, että 60-luvulta alkunsa saanut länsimainen populaarikulttuuri on läpeensä psykedeelistä, mutta saman toteaminen länsimaisen kulttuurin synnyttäneestä antiikin maailmasta on paljon radikaalimpi väite. Väitteen käsitteleminen vaatii niin paljon ympäröivän kulttuurimme uudelleenarviointia, että se on helpompi jättää huomiotta. Näin kävi Gravesin, Wassonin, Hofmannin ja Ruckin työlle. McKenna oli eri mieltä erityisesti Wassonin ja myös Hofmannin kanssa monesta asiasta, mutta hän kunnioitti Wassonia suuresti etnomykologian isänä ja tunnusti Hofmannin vallankumouksselliset saavutukset farmakologian alalla. Hän oli heidän tavoin ymmällään, että julkista keskustelua aiheesta käytiin tuskin lainkaan.

Sieni transsendentaalisena objektina

Jos soman ja Eleusiin mysteerit olisikin ratkaistu, itse kokemuksen luonteesta olisi tuskin tullut selvyyttä. McKennan kirjoista ja luennoista saa monipuolisen mutta hämmentävän kuvan tryptamiinipitoisten hallusinogeenien vaikutuksista. Kokemus on outoudessaan radikaalisti avoin erilaisille tulkinnoille. Se ajoi McKennan ensin arvaamaan sienen olevan joko avaruusolio tai avaruusolioiden lähettämä viestintuoja. Hieman myöhemmin

”McKenna palasi aina takaisin ensimmäiseen kohtaamiseensa sienen kanssa.”

hän tyytyi olettamaan, että psilosybiinisienet olivat vaikuttaneet ihmisen tietoisuuden ja kulttuurin kehitykseen miljoonia vuosia kestäneen symbioottisen suhteen aikana. Joka tapauksessa hän palasi aina takaisin ensimmäiseen merkittävään kohtaamiseensa sienen kanssa.

McKennojen seikkailu Amazonin sademetsässä kerrotaan kokonaisuudessaan teoksessa *True Hallucinations* (1993), jossa shamanismi, alkemia ja tieteellinen tutkimus sekoittuvat. Matkan aikana tutkimusmatkailijat tekivät kokeen La Chorrera -nimisessä kylässä tavoitteenaan tuoda viisasten kivi omaan ulottuvuuteemme aineellisen maailman tuolta puolen. Dennis McKenna oli sieniä nautittuaan lipunut mystiseen maniaan, jonka vallassa hän halusi nähdä mikro- ja makrokosmoksen yhtyvän suunnittelemassaan shamanistisessa rituaalissa ja tuovan hallusinatorisen objektin maailmaan näkyjen ulottuvuudesta. Hänen maniaansa ei auttanut, että Terence myötäili veljensä mielenliikkeitä pelottavan kritiikittömästi. Kun Terencen naisystävä kertoi hallusinoineensa tontun kierittämässä monikulmaista esinettä, jonka tahkoissa kimalteli portteja toisiin maailmoihin, Terence reagoi innostumalla harhakuvasta: ”Se oli viisasten kivi!”[10]

Kokeen tuloksena syntyneessä teoksessa *The Invisible Landscape* (1975) McKennat kutsuivat shamaaneja ”ekstaasin tekniikoiden mestareiksi”[11] uskontotieteilijä Mircea Eliadea mukaillen. Vaikka heidän teoreettinen tietämyksensä shamaaneista ja hallusinogeeneista oli varsin laajaa, puuttui heiltä tarvittavaa käytännön kokemusta, ja kokeesta kehkeytyi outo psykedeelinen farssi. Nuorten amatöörishamaanien yritys manata esiin viisasten kivi oli joko onnistunut tai epäonnistunut riippuen siitä, mitä viisasten kivellä oikein tarkoitettiin. Yleensä McKenna viittasi veljensä tavoin termillä juuri hallusinaatioiden maailmasta reaalimaailmaan tuotuun mahdottomaan transsendenttiin ja kielen ulottumattomissa olevaan translingvistiseen objektiin. Ajatus alkemistien suunnitelman toteuttamisesta modernissa maailmassa sai ideologisia vaikutteita McKennan yliopistovuosilta kuusikymmenluvun Kaliforniassa. Hippiliikkeen kollektiivinen pseudo-shamanistinen työ oli vähällä luoda utopistisista filosofioista uudenlaisen yhteiskunnan ja epookin, mutta McKenna piti ajan LSD-buumia epäonnistuneena alkemistisena projektina, joka kaatui omaan mahdottomuuteensa.

McKennan näkemykset alkemiasta pohjautuivat Warburg-instituutin maineikkaiden tutkijoiden Frances Yatesin ja D. P. Walkerin töihin hermeettisen ajattelun ja alkemian historiasta. Alkemistit eivät pelkästään yrittäneet muuttaa lyijyä kullaksi. Monien historioitsijoiden mielestä käytännön kokeet olivat jopa toisarvoisia. Filosofiset alkemistit eivät halunneet selvittää materiaalisen maailman rakennetta vaan etsivät vanhoista teksteistä rituaaleja ja symboleja, jotka taikoisivat esiin maailmankaikkeuden alkemistin mielen ilmentymänä.[12] Kuten Yates totesi teoksessaan *The Art of Memory* (1966), alkemistien ja hermeetikkojen ajatusmaailma on hyvin kaukana modernista maailmankuvasta. Meidän on ehkä mahdoton ymmärtää heitä, sillä heidän radikaaliin epistemologiseen toiseuteensa on vaikeaa eläytyä. Yates väitti esimerkiksi, että renessanssifilosofi Giordano Brunon (1548–1600) luoman muistijärjestelmän tarkoituksena oli synnyttää käyttäjälleen konkreettinen yhteys kosmokseen yhdistämällä taivaankappaleiden symboliset kuvajaiset maanpäälliseen maailmaan. Manipuloimalla muistikartan osia alkemisti kykenisi vaikuttamaan taianomaisesti ympäristöönsä, kertoi Yates Brunon uskoneen. Toisin sanoen Bruno väitti, että muistijärjestelmä oli

”mielikuvituksen alkemiaa tai mieleen synnytetty viisasten kivi”, jonka avulla representaatio sai vallan kohteestaan[13]. McKennat ajoivat takaa samanlaista kosmista maagista symmetriaa Amazonin sademetsässä.

Kolme retkikunnan jäsentä joi rituaalin aikana itse valmistamaansa *ayahuascaa*, joka oli niin heikkoa, ettei McKenna uskonut sen vaikuttaneen heihin lainkaan[14]. He söivät lisäksi samoja sieniä, joita he olivat syöneet leirissään koko matkansa ajan. Dennis oli sekavassa tilassaan onnistunut vakuuttamaan itsensä siitä, että kykeni laulamaan transsendentaalisen objektin maailmaan, jos heidän teltassaan oli rituaalin aikana elävä sieni. Telttaan kuljetettu yksilö pysyi laulun jälkeen entisellään, mutta veljekset uskoivat silti toteuttaneensa alkemistisen unelmansa. Samalla paljastui psykedeelisen shamanismin tuloksena syntyneen kokemuksen karu totuus. McKenna kirjoitti myöhemmin teoksessaan *The Archaic Revival* (1991):

> ”Kun kohtaamme translingvistisen objektin, apinanaivomme joutuvat kognitiivisen dissonanssin valtaan. Yritämme kaataa kielellisen kuvauksen sen ylle, mutta sanat valuvat sen päältä kuin vesi hanhen selästä. Yritämme uudelleen ja epäonnistumme aina uudelleen. Objektin synnyttämä kognitiivinen dissonanssi […] aiheuttaa ihmetystä, hämmästystä ja vie meidät kauhun partaalle.”[15]

Objekti oli McKennan mielestä lähes ymmärryksen tuolla puolen, sillä siitä oli melkein mahdotonta tuottaa kielellistä kuvausta – kielellä hän viittasi laajasti kaikkeen symboliseen kuvaukseen. Myöhemmissä teksteissään ja luennoissaan McKenna tuli sinuiksi sienen paljastaman mysteerin kanssa ja ymmärsi, ettei yhtä ainoaa vastausta hallusinaatioiden luonteesta ollut. Kokemus täydellisestä toiseudesta ei ole kielellistettävissä tai kommunikoitavissa. Se on koettava itse, ja sankarillisen annoksen nauttinut psykonautti ei aina itsekään tiedä, mitä tapahtui, mitä hän näki tai missä hänen mielensä vaelsi.

Hallusinatorinen ulottuvuus, jonka parissa McKenna vietti uransa, oli paikka, jossa ulottuvuuksien välissä puikkivat tontut kierittivät viisasten kiviä, ulkoavaruuden oliot neuvoivat ihmiskuntaa, luonto puhutteli yhtä omistaan, mieli peilasi itseään paljastaen oman rakenteensa ja heimojen yhteisöllisyys sai viimeisen sinetin. Perinteisin vastaus sienten paljastamaan mysteerien maailmaan oli McKennan mielestä kenties radikaalein. Shamaanit ovat kautta aikojen väittäneet, että päihtynyt shamaani tapaa hallusinaatioissa kuolleet esi-isänsä. Yhtä ainoaa vastausta etsivä ei ole yksinkertaisesti ymmärtänyt mysteerin luonnetta. Sen ympärille keräännytään todistamaan ihmettä, vaihtamaan kokemuksia ja ratkomaan filosofisia arvoituksia eikä etsimään yksimielistä totuutta.

Terence-sedän psykedeelinen kriisihoito

McKenna oli intohimoinen sienten puolestapuhuja ja totesi usein, että kaikkien kasvien, sienten ja eläinten tulisi olla laillisia. Häneltä kysyttiin kerran, miksei hän ole joutunut aktivisminsa vuoksi vankilaan. Hänen mukaansa yksi syistä saattoi olla, ettei hän koskaan yrittänyt tiivistää viestiään Learyn lailla helposti ymmärrettäviin iskulauseisiin. Toisaalta hän ajatteli, että hänen kenties annettiin jatkaa työtään, koska valtaapitävät eivät tienneet, mitä tehdä psykedeelisen älykön kanssa ja arvelivat hänen olevan mahdollisesti hyödyllinen tulevaisuudessa. Epätodennäköisempi vaihtoehto oli, ettei häntä ollut huomattu lainkaan. Hän myös puhui enimmäkseen sienistä ja kasveista eikä LSD:n kaltaisista synteettisistä huumausaineista, joita kyettiin valmistamaan kerralla miljoonia annoksia. Hänen neuvonsa oli nauttia suuria annoksia, mutta hyvin harvoin. Kaksi kertaa vuodessa oli hänen mielestään jo rankkaa, sillä näkyjen käsitteleminen vei aikaa. Kaikki eivät osanneet käsitellä niitä lainkaan, ja heitä hän neuvoi pysyttelemään loitolla tajunnan räjäyttävistä kokemuksista. Mukavien ja nautinnollisten psykedeelisten trippien sijaan McKenna suositteli lyhyitä itse aiheutettuja psykedeelisiä kriisejä.

McKenna kärsi migreeneistä ja sarjoittaisesta päänsärystä koko ikänsä[16]. Päänsäryt pahenivat huomattavasti vuonna 1999, ja hän kuoli aivokasvaimeen vuosi myöhemmin. Häntä ei voida enää tuomita vankeuteen, joten voinemme käyttää vastakulttuurin herttaisesti ”Terence-sedäksi” ristimän tietäjän toteamusta ”Kulttuuri ei ole ystävänne!” yhtenä hänen mahdollisista epälearymäisistä iskulauseistaan. Kulttuuri ja kieli rajoittavat yksilön kokemusta maailmasta monin eri tavoin, jotka psykedeelinen kriisi alleviivaa ylitsepääsemättömällä tavalla. Kun matkaaja kohtaa transsendentaalisen tai translingvistisen objektin ja hänet lyödään sanattomaksi, kulttuurin yksilöön kohdistuvat valtamekanismit paljastuvat kaikessa pikkumaisuudessaan. Kulttuuri tarjoaa työkalut käsitellä vain tietynlaisia kokemuksia ja jättää kokijan voimattomaksi aidon toiseuden edessä.

Kulttuurin tehtävänä oli McKennan mukaan vain ja ainoastaan pitää ihmiset ruodussa. Hänen periamerikkalaisen radikaalin vapauden saarnoissaan voi kuulla Derridan ja Foucault'n lyövän kättä Emersonin ja Thoreaun kanssa. Kulttuurin kuristavaa otetta vastaan McKenna määräsi kuulijansa luomaan taidetta ja julkaisemaan mahdollisimman paljon vaihtoehtoisia kulttuurituotteita. Tyhjäpäisten kulttuurin kuluttajien sijaan hän halusi kannustaa kaikkia ryhtymään kulttuurin tuottajiksi. Pelkkänä kuluttajana pysyminen tarkoitti vangin roolin vapaaehtoista valitsemista – vangin, joka ihastelee irvokkaasti oman vankisellinsä harmaita seiniä.

McKennan vaikutusta nykykulttuuriin sisällön tasolla on vielä vaikea arvioida, mutta hänen ajatteluaan tunteva voi nähdä sen levinneen yllättävän laajalle. Taiteilijat ovat löytäneet hänet Learya paremmin, ja hänen villeihin ajatuksiinsa törmää populaarikulttuurissa melko usein. Esimerkiksi sarjakuvataiteilija Grant Morrisonin teos *The Invisibles* on McKennan ajattelun läpitunkemaa postmodernia shamanistista kyberpunkkia[17]. Morrisonin teoksen innoittamasta *The Matrix* -trilogiasta löytyy myös jäämiä McKennan teorioista. Populaarikulttuurin mielenkiintoa voivat osaksi selittää McKennan ylistämät tietoverkot, joissa hänen eri tilaisuuksissa ja workshopeissa äänitettyjä puheitaan on jaettu hyvin tehokkaasti. Hän oli Internetin psykedeelinen oraakkeli, kun tietoverkkojen rihmastot olivat vielä alkutekijöissään.

Silti useimmiten hänen teoriansa esitellään populaarikulttuurissa ironisesti vanhan New Age -hipin outoina tarinoina. McKenna ei kavahtanut absurdistin leimaa, koska hänen kokemuksensa huumausaineiden vaikutuksista olivat usein luonteeltaan absurdeja. Niiden esittäminen jonain muuna olisi ollut valheellista. Hän halusi pitäytyä totuudessa ja nauratti usein yleisöään toteamalla, ettei aina itsekään ollut uskoa omia puheitaan ja että skeptisen luonteensa ansiosta hänen piti tehdä paljon töitä tullakseen kaltaisekseen eksentrikoksi. Elässään hän oli usein ulkopuolinen, puhui hän sitten yliopistoissa, jungilaisten parissa tai UFO-konferensseissa. Vaikka hän ansaitsisi enemmän kirjallisuudentutkijoiden huomiota jo proosansa ansiosta, ehkä onkin parempi, ettei häntä ole juuri tunnustettu vakavaksi filosofiksi tai kulttuurikriitikoksi. Olisi huolestuttavaa, jos hänen kaltaisensa vastakulttuurihahmo assimiloitaisiin juuri sen valtakulttuurin piiriin, jota hän kritisoi niin taidokkaasti.

Viitteet

1 Wasson tuli tunnetuksi mykologiaa ja antropologiaa yhdistäneen tutkimuksensa ansiosta. Suuri yleisö sai tietää hänestä, kun hän kynäili *Life*-lehteen jutun ”Seeking the Magic Mushroom”, jossa hän kuvaili psilosybiinisienten shamanistista käyttöä Meksikon alkuperäiskansojen rituaaleissa. Ks. Wasson 1957.
2 Oss & Ott 1976, 13.
3 Jaynesin kiistanalainen teoria väittää, että muinaiset ihmiset eivät olleet itsetietoisia nykyihmisten tavoin. Sen sijaan heidän aivopuoliskonsa kommunikoivat hallusinaatioiden avulla. Teorian mukaan vielä Homeroksen tarinoiden aikoihin ihmiset kuulivat päässään äänen, jota he pitivät jumalten neuvoina tai käskyinä. Jaynesin mukaan äänet johtuivat mielen kaksikamarisesta rakenteesta, jonka ansiosta äänet kuulostivat tulevan mielen ulkopuolelta. Kaksikamarisuuden väistyessä vain oraakkelit ja muut erikoiset ihmiset kykenivät kuulemaan toisen aivopuoliskonsa viestit hallusinaatioina.
4 Ks. Fishcher, Hill & Scheib 1970.
5 McKenna 1992, 26.
6 McKennan tiivein esitys teoriastaan on essee ”Musrooms and Evolution” teoksessa *The Archaic Revival* (1991, 142–153).
7 Ks. Wasson 1968.
8 McKenna 1992, 110–112.
9 Ks. Ruck 2010.
10 McKenna 1993, 77.
11 Sama 1975, 13.
12 Ks. Fleming 2013, 189–194.
13 Yates 1966, 224.
14 *Ayahuasca* tai *yage* on psykoaktiivinen juoma, joka sisältää monoamiinioksidaasi-inhibiittoria ja dimetyylitryptamiinia. McKenna suosi versiota, jossa yhdistettiin amazoninajahuaskaliaania (*Banisteriopsis caapi*) ja shamaanikahvikkia (*Psychotria viridis*).
15 McKenna 1991, 38.
16 Psilosybiinin on todettu olevan tehokas hoitomuoto sarjoittaiseen päänsärkyyn eli Hortonin syndroomaan. Ks. Sewell, Halpern & Pope 2006. Viime aikoina psilosybiiniä on tutkittu riippuvuuden ja masennuksen hoidossa. Uteliaat voivat löytää tietoa uusimmasta tutkimuksesta Multidisciplinary Association for Psychedelic Studies eli MAPS-järjestön kotisivuilta: http://www.maps.org/.
17 Ks. Kakko & Miettinen 2015; ks. myös Kakko 2015.

Kirjallisuus

Fischer, Roland, Hill, Richard & Scheib, James, Psilocybin-induced Contraction of Nearby Visual Space. *Agents and Actions*. Vol. 1, No. 4, 1970, 190–197.

Fleming, John V. *The Dark Side of the Enlightenment. Wizards, Alchemists, and Spiritual Seekers in the Age of Reason*. W. W. Norton, New York 2013.

Jaynes, Julian, *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton, Boston 1977.

Kakko, Tommi, Narrative Conventions in Hallucinatory Narratives. Teoksessa *Narrative Theory, Literature, and New Media. Narrative Minds and Virtual Worlds*. Toim. Mari Hatavara, Matti Hyvärinen, Maria Mäkelä & Frans Mäyrä. Routledge, New York 2015, 187–204.

Kakko, Tommi & Miettinen, Mervi, The Image Rules the World. Focalization, Hallucinations and Metalepsis in The Invisibles. *ImageTexT. Interdisciplinary Comics Studies*. Vol. 8, No. 2, 2015. Verkossa: http://www.english.ufl.edu/imagetext/archives/v8_2/kakko_miettinen/

McKenna, Dennis & McKenna, Terence, *The Invisible Landscape. Mind, Hallucinogens and the I Ching*. Seabury Press, New York 1975.

McKenna, Terence, *Food of the Gods. The Search for the Original Tree of Knowledge. A Radical History of Plants, Drugs, and Human Evolution*. Bantam Books, New York 1992.

McKenna, Terence, *The Archaic Revival. Speculations on Psychedelic Mushrooms, the Amazon, Virtual Reality, UFOs, Evolution, Shamanism, the Rebirth of the Goddess, and the End of History*. HarperSanFrancisco, San Francisco 1991.

McKenna, Terence, *True Hallucinations. Being an Account of the Author's Extraordinary Adventures in the Devil's Paradise*. HarperCollins, New York 1993.

Oss, O. T. & Oeric O. N. (Dennis & Terence McKenna), *Psilocybin. The Magic Mushroom Grower's Guide*. Lux Natura Press, Berkeley 1976.

Ruck, Carl, Wasson and the Psychedelic Revolution. *Brainwaving* 18.1.2010. Verkossa: http://www.brainwaving.com/2010/01/18/wasson-and-the-psychedelic-revolution/.

Sewell, R. Andrew, Halpern, John H. & Pope, Harrison G. Jr., Response of Cluster Headache to Psilocybin and LSD. *Neurology*. Vol. 66, No. 12, 2006, 1920–1922.

Wasson, R. Gordon, Hofmann, Albert & Ruck, Carl A. P., *The Road to Eleusis. Unveiling the Secret of the Mysteries*. Harcourt, New York 1978.

Wasson, R. Gordon, Kramrisch, Stell, Ott, Jonathan & Ruck, Carl A. P., *Persephone's Quest. Entheogens and the Origins of Religion*. Yale University Press, New Haven 1986.

Wasson, R. Gordon, Seeking the Magic Mushroom. *Life*. Vol. 49, No. 19, 1957, 100–120.

Wasson, R. Gordon, *Soma. Divine Mushroom of Immortality*. Harcourt Brace Jovanovich, New York 1968.

Yates, Frances, *The Art of Memory*. Routledge and Kegan Paul, London 1966.